

Rusia și alegerea Principelui Carol de Hohenzollern-Sigmaringen ca Domnitor al României

Sorin Liviu Damean

Alegerea de către elita politică românească a lui Carol de Hohenzollern-Sigmaringen la Tronul Principatelor Unite, confirmarea acestuia printr-un plebiscit și, mai ales, sosirea *incognito* a Prințului la București (10/22 mai 1866) au fost de natură a stârni reacții contradictorii la nivelul cercurilor diplomatice europene, întrunite – pentru a dezbate „chestiunea română” – în Conferința la Paris. Actele de autoritate săvârșite de români în decurs de numai câteva luni (februarie - mai 1866) au constituit un subiect ce a reținut atenția Cabinetelor europene. În ședința din 13/25 mai 1866, reprezentantul otoman la Conferința de la Paris, Savfet Pașa, avea să protesteze în privința preluării conducerii de la București de către Carol I, solicitând măsuri energice pentru restabilirea „ordinii” și amenințând cu o intervenție armată în Principate.

La rândul lor, plenipotențiarilor Puterilor garante se mărginesc – în urma unor dezbateri contradictorii – a declara că nu recunosc validitatea alegerii Prințului de Hohenzollern. Totodată, consulii de la București erau împuterniciți a se abține de la întreținerea unor relații oficiale cu autoritățile române, ce ar putea implica recunoașterea lui Carol I¹. Așa cum observase ambasadorul american la Constantinopol, Joy Morris, intervenția militară unilaterală a Porții în Principate ar fi determinat redeschiderea „problemei orientale”, acțiunea sa atrăgând după sine o intervenție similară din partea Rusiei și o revoltă generală a tuturor provinciilor creștine aflate sub dominație otomană (Serbia, Bosnia, Muntenegru și insula Creta)². O asemenea perspectivă era socotită de Puterile europene drept deosebit de periculoasă și, în egală măsură, posibilă, diplomația țaristă încurajând fățiș declanșarea unei acțiuni armate otomane la nord de Dunăre.

Poziția Rusiei se conturează cu o mai mare claritate în momentul în care reprezentantul său la Conferința de la Paris, Budberg, declarase că românii au subminat în totalitate valabilitatea Tratatului din 1856. Prin urmare, revendica dreptul puterilor limitrofe Principatelor de a-și stabili în continuare conduita în funcție de propriile interese³.

Invocând astfel de argumente, Cabinetul de la Petersburg nu încerca

1 Vezi *Domnia Regelui Carol I. Fapte – cuvântări – documente*, vol. I, București, Carol Göbl, 1906, pp. 295-296; Gh. Cliveti, *România și Puterile garante, 1856-1878*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1988, p. 90.

2 *Diplomați americani și „chestiunea românească”, 1853-1871*, ediție îngrijită de Mihai Timofte, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1993, doc. nr. 7, 8, 9, pp. 111-115.

3 *Domnia Regelui Carol I...*, vol. I, pp. 301-308; Gh. Cliveti, *op. cit.*, p. 90.

altceva decât să pregătească terenul diplomatic pentru înlăturarea clauzei referitoare la neutralizarea Mării Negre din Tratatul de la Paris (1856). Era evident pentru toată lumea că respectiva clauză stingherea planurile expansioniste țariste spre Bosfor, Dardanele și Constantinopol⁴.

În momentul în care îl îndemnase pe Prințul Carol să accepte Tronul României, cancelarul Bismarck sugerase necesitatea stabilirii unor raporturi cordiale cu Rusia și chiar o eventuală alianță matrimonială cu una din rudele familiei Romanov. Potrivit documentelor diplomatice, s-a avut în vedere proiectul căsătoriei lui Carol I cu o Prințesă de Leuchtenberg (înrudită atât cu familia Romanov, cât și cu familia Beauharnais). Însă o asemenea intenție nu s-a putut concretiza, deoarece Țarul Alexandru al II-lea nu agreea ca un membru al familiei sale să se afle sub suzeranitatea Sultanului⁵. Existau apoi inconveniente în privința religiei catolice a Prințului.

Pentru a dobândi recunoașterea lui Carol I ca Domnitor al României, cercurile conducătoare de la București sperau să câștige bunăvoința Rusiei prin trimiterea unei misiuni speciale la Petersburg, compusă din Vasile Boerescu și George Costaforu. Odată ajunși în capitala Imperiului la 18/30 mai 1866, emisarii români au avut o serie de întrevederi cu diferite oficialități ruse: Stremaukov, directorul Departamentului afacerilor asiatice, Mitropolitul Isidor și contele Tolstoi, reprezentant al Sfântului Sinod⁶.

Revelatoare pentru poziția Rusiei în „chestiunea română” au fost convorbirile cu Prințul Gorceakov. Inițial, acesta a manifestat o atitudine rece și rezervată, ținând să-și exprime personal insatisfacția în privința consultării diplomației ruse doar în ultimul moment, după ce delegațiile române sondaseră deja poziția Cabinetelor europene⁷. Nemulțumit de ineficiența Conferinței de la Paris, cancelarul avea să precizeze că diplomația rusă va înainta o propunere de dizolvare a acestui for european, fiecare putere urmând a-și câștiga libertatea de acțiune. O astfel de măsură – în opinia sa – ar putea fi în beneficiul cauzei

4 „Rusia – sesiza cu subtilitate diplomatul american din capitala otomană – nu va consimți de bună voie la consumarea recentelor evenimente din România, care se ciocnesc de propriile sale interese politice de cea mai mare importanță, și este de presupus că ea va insista ca Poarta să ia măsuri care pot duce la compromiterea păcii pe întreaga frontieră de nord a Imperiului”; *Diplomați americani...*, doc. nr. 9, p. 115.

5 Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale (în continuare se va cita: S.A.N.I.C.), colecția Microfilme, fond *Franța*, Ministère des Affaires Etrangères - Archives diplomatiques, Correspondance politique des Consuls, Turquie-Bucharest, vol. 28, rola 12, cadrul 357-358; vezi și Paul Henry, *L'abdication du Prince Cuza et l'avènement de la dynastie de Hohenzollern au trône de Roumanie*, Paris, Librairie Félix Alcan, 1930, pp. 359-360.

6 S.A.N.I.C., Microfilme, *Franța*, Turquie-Bucharest, r. 12, c. 152-155; Microfilme, *Anglia*, Public Record Office - Foreign Office 78, Turkey-Bucharest, vol. 1921, r. 43, filele 166-170; vezi și Barbara Jelavich, *Russia and the formation of the Romanian national state, 1821-1878*, New-York, Cambridge University Press, 1984, p. 176.

7 S.A.N.I.C., Microfime, *Anglia*, Turkey-Bucharest, r. 43, f. 168.

române, Rusia, în calitatea ei de putere vecină, manifestându-și interesul față de prosperitatea Principatelor și menținerea ordinii.

Gorceakov lăsa să se înțeleagă că Guvernul român ar trebui să dea dovadă de înțelepciune politică, cu atât mai mult cu cât opinia publică din Rusia era îngrijorată de faptul că refugiații polonezi fuseseră găzduiți în România, iar presa bucureșteană nu înceta de a ataca permanent atitudinea diplomației țariste. De aceea, renunțarea Principelui Carol la colaborarea cu I.C. Brătianu și C.A. Rosetti – membri în Guvern – etichetați drept „revoluționari” și „demagogi”, ar fi primită cu satisfacție la Petersburg. Totodată, cancelarul își exprima speranța că autoritățile de la București vor reanaliza problema bunurilor mănăstirilor închinată și care fuseseră secularizate în vremea lui Cuza⁸.

Având în vedere religia Principelui Carol, mitropolitul Rusiei își manifestase, în fața delegaților români, îngrijorarea în legătură cu o posibilă intensificare a propagandei catolice în România, discutându-se și oportunitatea reglementării chestiunii religioase, serios afectată – în opinia sa – de reformele fostului Domnitor⁹. Pe aceeași linie avea să se înscrie și conversația cu reprezentantul Sfântului Sinod, contele Tolstoi.

În urma întrevederilor amintite, Gorceakov acordase o ultimă audiență emisarilor români, atitudinea sa fiind acum mult mai cordială. El a reiterat opinia anterioară, potrivit căreia, după Conferința de la Paris, Rusia își va redobândi libertatea de acțiune. În același timp, sublinia disponibilitatea Cabinetului de la Petersburg de a-l recunoaște pe Prințul Carol¹⁰. La rândul său, delegația română va oferi asigurări în sensul reglementării problemelor ce au constituit subiectul convorbirilor, declarându-se satisfăcută de promisiunile cancelarului Gorceakov.

La numai câteva zile, mai precis la 31 mai/12 iunie 1866, ambasadorul rus la Paris primea instrucțiuni pentru a solicita omologilor săi dizolvarea Conferinței¹¹. Același diplomat avea să-i sugereze lui Ion Bălăceanu, agentul României la Paris, ca „românii să caute a-și vindeca rănille interne printr-o bună administrație și să nu piardă bunăvoința Țarului pentru dânșii, *lăsând ca niște oameni cu idei democratice să dobândească o înrâurire atât de mare* (subl. ns, S.L.D.). Ar fi de asemenea de dorit ca România să ia față de Rusia obligația de a nu admite uneltiri polone pe teritoriul ei”¹².

Între timp avea să izbucnească o criză guvernamentală la București,

8 Idem, *Franța*, Turquie-Bucharest, r. 12, c. 154.

9 B. Jelavich, *op. cit.*, p. 175.

10 S.A.N.I.C., Microfilme, *Franța*, Turquie-Bucharest, r. 12, c. 154.

11 B. Jelavich, *op. cit.*, p. 172; W.E. Mosse, *England, Russia and the Rumanian Revolution of 1866*, în “The Slavonic and East European Review”, vol. XXXIX, n° 92, December, 1960, p. 91.

12 *Românii la 1859*, vol. I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, doc. nr. 229, p. 633.

ministrul de Finanțe, Ion C. Brătianu, își înaintase demisia, proiectul său de emitere a monedei-hârtie fiind respins de Parlament. Este posibil ca această demisie, ce a antrenat căderea întregului Cabinet, să fi fost provocată și de neînțelegerile cu primul ministru de orientare conservatoare, Lascăr Catargiu, care nu aprobasese contactele radicalilor cu reprezentanții emigrației maghiare¹³. Așa cum am observat anterior, diplomația țaristă sugerase emisarilor români la Petersburg (mai/iunie 1866) ca Domnitorul să renunțe la colaborarea cu radicalii I.C. Brătianu și C.A. Rosetti. Dacă luăm în considerație aceste sugestii, nu poate fi exclusă ipoteza unei „sacrificări” a miniștrilor radicali pentru a obține sprijinul Cabinetului de la Petersburg în exercitarea de presiuni asupra Porții în privința recunoașterii lui Carol I.

Politica diplomației țariste se schimbasese fundamental odată cu izbucnirea conflictului între Austria și Prusia. Spre deosebire de perioada anterioară, ambasadorul rus în capitala otomană, generalul N. Ignatiev, primea instrucțiuni să se abțină de acum încolo de a mai consilia Poarta, adoptând „une attitude d’observation”¹⁴. O asemenea schimbare de comportament a fost de natură a trezi suspiciunea demnitarilor turci, Aali Pașa propunând chiar lui A.G. Golescu, reprezentantul român la Constantinopol, încheierea unei convenții militare. Scopul era acela de a asigura o apărare comună în eventualitatea unor atacuri îndreptate împotriva Porții, atacuri ce nu puteau veni decât din partea Rusiei. Materializarea acestei propuneri, potrivit declarației diplomatului otoman, ar fi contribuit la urgentarea problemei recunoașterii și la excluderea anumitor condiții¹⁵.

Izbucnirea revoltelor din Creta (iulie 1866) provocase noi dificultăți Imperiului Otoman. Urmărind a evita potențiala implicare a Rusiei și, deci, declanșarea unui conflict general european, Franța sugerează efectuarea unui schimb de scrisori între Carol I și Marele Vizir în privința condițiilor recunoașterii¹⁶.

Fără îndoială, neînțelegerile survenite între Napoleon al III-lea și Bismarck privind anumite compensații teritoriale în zona Rinului se vor reflecta și în atitudinea „mai rece” a diplomației franceze față de recunoașterea lui Carol de Hohenzollern. Acesta din urmă concluziona în mod pripit și eronat că „Rusia a dat României cel mai sincer ajutor, mai serios și mai folositor decât altă putere (Franța - n.n., S.L.D.), care în realitate nu face decât zgomot și sprijină proiecte care nu se pot primi”¹⁷. Nu este mai puțin adevărat că ambasadorul rus la Constantinopol afirmase necesitatea acceptării de către Poartă a tuturor dorințelor

13 Ion Mamina, Ion Bulei, *Guverne și guvernări, 1866-1916*, București, Editura Silex, 1994, p. 14.

14 P. Henry, *op. cit.*, p. 423.

15 *Memoriile Regelui Carol I al României. De un martor ocular*, ediție îngrijită de Stelian Neagoe, vol. I, București, Editura Scripta, 1992, p. 91.

16 *Ibidem*, p. 116.

17 *Ibidem*, p. 118.

Principatelor, cu atât mai mult cu cât nu putea rezista multă vreme evenimentelor din Creta¹⁸.

Atitudinea diplomatului rus era mai degrabă una de circumstanță decât una eficientă. De altfel, cotidianul liberalilor radicali, „Românul”, într-un număr din 3 septembrie 1866, evidențiază poziția ostilă a diplomației țariste față de actul de la 11/23 februarie și față de recunoașterea lui Carol I¹⁹. Nemulțumirea radicalilor era cu atât mai evidentă cu cât poziția Cabinetului de la Petersburg nu se schimbese substanțial, în sensul susținerii cauzei românești, nici după retragerea din Guvernul precedent a lui I.C. Brătianu și C.A. Rosetti.

Pe de altă parte, se constată o tot mai accentuată apropiere între Rusia și Prusia după misiunea colonelului prusian Schweinitz și cea a generalului Manteuffel la Petersburg (iulie-august 1866)²⁰. Ambasadorul prusian Keyserling transmitea la Berlin declarația cancelarului Gorceakov, potrivit căreia alianța între Rusia și Prusia se bazează pe legăturile de rudenie și prietenie între Suverani. Că nu a fost un simplu gest de complezență o dovedește nota adresată de înaltul demnitar rus lui Bismarck și în care se sublinia decizia Imperiului de a întreține cu Prusia relații dintre cele mai strânse²¹.

În timp ce Cabinetul de la Petersburg accepta soluționarea „problemei germane” potrivit concepției bismarckiene, Guvernul de la Berlin lăsa să se înțeleagă că, la momentul oportun, va adera la proiectul Rusiei de denunțare a clauzei referitoare la neutralizarea Mării Negre²².

Demn de reținut este faptul că un asemenea proiect fusese deja pregătit de Gorceakov și avizat de Țarul Alexandru al II-lea. Discutat în cadrul unui Consiliu de miniștri, în luna septembrie 1866, planul a eșuat, atât ministrul de Război cât și cel de Finanțe considerându-l „periculos în circumstanțele politice ale momentului” și, în același timp, de rău augur pentru starea financiară²³. Proiectul va fi amânat, dar nu și abandonat.

Odată cu finalizarea aranjamentului direct româno-otoman, reprezentanții diplomatici ai Puterilor garante, cu excepția consulului rus
18 *Ibidem*.

19 Semnatarul articolului se întreba: „Pentru ce singura putere, ce s-a zis amica și protectoarea românilor, este singura ce s-a arătat mai aspră în privința lor, și tocmai într-o cestiune de viață sau moarte pentru noi?”. Autorul nu va oferi un răspuns, mărginindu-se „în a supune aprecierii românilor, a tuturor creștinilor și a reprezentanților Rusiei aceste fapte”; „Românul”, an X, 3 septembrie 1866.

20 Vezi Gh. Cliveti, *Recunoașterea internațională a lui Carol de Hohenzollern-Sigmaringen ca Domnitor al României (Principatelor Unite)*, în volumul *Istoria ca lectură a lumii*, Iași, 1994, p. 245.

21 W.E. Mosse, *The European Powers and the German Question, 1841-71 (With special reference to England and Russia)*, New-York, Cambridge University Press, 1958, p. 256.

22 Gh. Cliveti, *loc. cit.*, p. 245.

23 W.E. Mosse, *op. cit.*, p. 257; vezi și M.S. Anderson, *The Eastern Question, 1774-1923*, London, 1965, p. 156.

Offenberg, se înfățișaseră – pentru prima dată în *ținută oficială* – Principelui României, felicitându-l pentru succesul obținut. Prezența consulilor *in corpore* nu însemna altceva decât manifestarea intenției Curților garante de a-l recunoaște pe Carol I²⁴. Acest lucru se va petrece ulterior, nu însă în maniera dorită de unele Puteri garante, adică prin convocarea unei noi conferințe și aderarea colectivă. O asemenea modalitate avea să fie respinsă categoric de diplomația țaristă, atitudine ce a potențat suspiciunea Cabinetelor europene față de o posibilă implicare a Rusiei, în condițiile agravării „chestiunii orientale”. Cabinetul de la Petersburg – urmărind a sublinia și mai mult ineficiența Tratatului de la Paris din 1856, ce fusese „încălcat” succesiv de români – își exprima preferința de a adera *în mod direct*. Astfel ne putem explica și refuzul reprezentantului rus de la București de a se alătura colegilor săi, pretextând lipsa de instrucțiuni din partea propriului Guvern.

În timpul vizitei de investitură la Constantinopol (octombrie 1866), Carol I se întreținea cu înalte oficialități otomane, cu membri ai corpului diplomatic, cu patriarhul grec Sofronius și membri ai Sfântului Sinod. Semnificativă a fost discuția cu ambasadorul Ignatiev, care nu ezita a semnala Domnitorului îngrijorarea Cabinetului de la Petersburg în privința pericolului pe care îl reprezintă „partidul roșu” (liberalii radicali) și necesitatea reglementării chestiunii bunurilor mănăstirilor închinată²⁵.

Este adevărat că în urma atitudinii diplomației țariste, Curțile garante nu vor mai reuși să sancționeze în mod *colectiv*, printr-un act politico-diplomatic, recunoașterea lui Carol I²⁶. Ulterior, i se va remite Domnitorului din partea lui Gorceakov o scrisoare, datată 16/28 octombrie 1866, și în care se menționa intenția Rusiei „de a intra în legătură directă” cu Guvernul princiar, ceea ce echivala cu recunoașterea lui Carol I²⁷. Această conduită – potrivit opiniei agentului diplomatic francez la București – se situa sub auspiciile unui plan al Imperiului rus, care, astfel, se considera eliberat de obligațiile ce rezultau din Tratatul de la Paris, apreciere confirmată de majoritatea ziarelor rusești²⁸.

În scrisoarea mai sus menționată, dincolo de „sentimentele binevoitoare ale Țarului față de națiunea moldo-valahă”, Gorceakov nu uita să atenționeze despre necesitatea reglementării problemei bunurilor mănăstirilor închinată și „cu aer de admonestare” amintea despre intrigi poloneze pe teritoriul român²⁹. Sunt probleme asupra cărora va insista consulul rus Offenberg, înainte de întoarcerea sa în patrie, cu prilejul unei audiențe la Domnitorul României.

24 S.A.N.I.C., Microfilme, *Franța, Turcie-Bucharest*, vol. 29, r. 13, c. 89-90.

25 B. Jelavich, *op. cit.*, p. 178.

26 S.A.N.I.C., Microfilme, *Franța, Turcie-Bucharest*, vol. 29, r. 13, c. 106.

27 *Ibidem*, r. 13, c. 180.

28 *Ibidem*.

29 *Memoriile Regelui Carol I*, vol. I, pp. 149-150.

Diplomatul rus preciza cu o mai mare claritate că adoptarea de către Guvernul princiar a unor „măsuri energice” împotriva uneltirilor polonezilor avea să fie bine primită la St. Petersburg³⁰. Pe de altă parte, lăsa să se înțeleagă că prezența la putere a unui Guvern compus din membri ai grupării radicale va fi interpretată de diplomația țaristă „ca un act de ostilitate”³¹. La rândul său, Carol I, exprimându-și satisfacția în legătură cu recunoașterea survenită din partea Cabinetului rus, se angaja – printr-o scrisoare adresată lui Gorceakov – în sensul reglementării „mulțumitoare” a chestiunii bunurilor mănăstirești. Domnitorul ținea să înlăture suspiciunea diplomației țariste, oferind asigurări că nu va tolera „conspirațiuni politice” împotriva statului vecin³².

Poziția adoptată de Cabinetul de la Petersburg va determina celelalte Puteri garante să adere la aranjamentul româno-otoman prin remiterea, la 8/20 ianuarie 1867, de note identice Înaltei Porți³³. Așadar, prin demersul său unilateral, diplomația țaristă a produs o breșă la nivelul „garanților”, administrând încă o lovitură Tratatului de pace din 1856. Consecința logică a acestei acțiuni avea să fie denunțarea de către Rusia a clauzei referitoare la neutralizarea Mării Negre, în octombrie 1870, apoi reanexarea celor trei județe din sudul Basarabiei (în 1878). În ce privește diplomația românească, ea a obținut un important succes, ce a marcat consacrarea definitivă a monarhiei ereditare constituțională, un pas semnificativ spre dobândirea independenței și accelerarea procesului de modernizare.

---

³⁰ *Ibidem*, p. 152.

³¹ S.A.N.I.C., Microfilme, *Franța*, Turcie-Bucharest, vol. 29, r. 13, c. 175.

³² Regele Carol I al României, *Cuvântări și scrisori*, tom I, București, Carol Göbl, 1909, pp. 54-55.

³³ *Domnia Regelui Carol I*, vol. I, p. 385; Prințul Carol Anton îl înștiința pe fiul său că întârzierea adeziunii a fost cauzată de atitudinea Curților garante, care „au negociat mult între dânsle dacă recunoașterea trebuia să fie colectivă sau pronunțată separat, de fiecare în parte. După ce, de altfel, Rusia o luase înainte singură și în chip unilateral, *recunoașterea colectivă nu mai avea nici o valoare* (subl. ns., S.L.D.), și nu se mai discută decât asupra necesității identității notelor”; *Memoriile Regelui Carol I*, vol. I, pp. 160-161.